

munkaközösségbe tömöríteni, mely soha senkitől anyagi támogatásban nem részesült. Működési kiadásait az elsőként (5000 példányban) megjelent mesekönyv bevételeiből fedezte. Vezetői munkájukat nem tiszteletdíjért, hanem lelkesedésből, szabadidejükben végezték. A pénz elfogyott, a tagság lassan lemorzsolódott. A munkaközösség 1961-ben megszűnt. Kuntár Lajos és Dr. Kiss Gyula a továbbiakban a Vasi Szemle, illetve a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények szerkesztőiként szorgalmazták a néprajzi írások publikálását.¹⁰

Szombathelyen az 1960-as évektől telepedtek le nagyobb számban a szlovének. Gyökereikkel a Szentgotthárd környéki szlovén falvakhoz kötődnek. Kisebbségi Önkormányzatot először 1998-ban alapítottak, melynek kezdeményezésére 1999-ben megalakult a *Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület*.

Az önkormányzat és az egyesület fő tevékenysége a szlovén kultúra és anyanyelv (helyi nyelvjárás) ápolása, kulturális kapcsolatok fejlesztése a Rábavidéken és a Magyarországon szétszórta élő szlovénekkel, illetve az anyaországgal, Szlovéniával, valamint közvetítés a szlovén és a magyar kultúra között. A megemlékezésekről szóló fejezetben már említettük, hogy a 2006-os Pável-év ünnepségeit a szombathelyi Szlovén Kisebbségi Önkormányzat és Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület szervezte a tudós munkásságával kapcsolatos intézményekkel közösen. Az elmúlt tíz évben közel kétszáz rendezvényt szerveztek. A szombathelyi szlovének kapcsolatban állnak a muravidéki magyarokkal, az ausztriai Stájerországban, Karintiában és Olaszországban élő szlovénekkel is.

A szombathelyi Szlovén Önkormányzat népdalköre – *Sombotlske spominčice/Szombathelyi Nefelejcsék* – 2004-ben alakult az Egyesület tagjaiból, Pável Ágoston leánya Pável Judit vezetésével. Archaikus rábamenti szlovén népdalokat énekelnek, némelyiket magyar fordításban is. A nefelejcs Pável Ágoston kedvenc virága volt, ezért lett a népdalkör neve: „Szombathelyi Nefelejcsék”. Ugyanakkor utalás arra is, hogy a szülőföldről távol sem kívánják elfelejteni szlovén anyanyelvüket, népdalaikat, kultúrájukat.¹¹

A polihisztor Pável Ágoston nyomdokain nemcsak a szombathelyi szlovének haladnak, hanem több kutató, intézmény is, megfogadva tanítványa, Szemző Magda tanácsát: „*tegyük magunkévá megfoghatatlan szellemi hagyatékát is: az irodalom, a tudományok szeretetét, a közügyekért végzett önfeláldozó lelkes munkát, a szellemi kapcsolatokat a szomszéd népekkel...*”.

M. Kozár Mária

A kőszegi gimnázium 333 évéről

Kőszeg az utókor a történeti Vas megye egyetlen szabad királyi városaként őrzi emlékezetében. Talán ezért nincs mit azon csodálkozni, hogy a vármegye első gimnáziumát is itt alapították: „*A kőszegi hely is igen alkalmas, és lehetséges is, mert fészke az eretnokségnek, és nincs már Sopronytól egész Varasdig semmi arra való város, és három nemzet: magyar, német és horvát lakja*” – írta 1632-ben Draskovich György váci püspök Kőszegről. Ezzel indokolta, hogy Kőszegre jezsuitákat kell telepíteni.¹ Ezt akarta már 1626-ban Pázmány Péter, aki a kőszegi katolikus gimnázium alapítását ugyancsak a jezsuita rendre bízta volna.² Az ekkor koronazálogként még Alsó-Ausztriához tartozó protestáns város 1675-ig vissza tudta verni a telepítési kísérleteket. „Nihil nisi patientia sed vincet” (“soha semmi, csak a türelem győz”) – írta a város jegyzője 1674-ben az ülésjegyzőkönyvek élére.³

¹⁰ M. Kozár Mária: Pável Ágoston Néprajzi Munkaközösség. Beszélgetés Kuntár Lajossal. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. 1996. I. 15–19. old.

¹¹ M. Kozár Mária: A szombathelyi szlovének tízéves jubileuma. Barátság. 2009. 3. Bp. 2009. 6077.

¹ Kovács József László: Közműveltség Nyugat-Dunántúlvárosaiiban a XVI. századtól. In: Régen volt iskolák. Főiskolai Füzetek Zsámbék. Zsámbék 1984. 3. 38. old.

² Bariska István: Kőszeg legrégebbi iskolája. In: A kőszegi Jurisich Miklós Gimnázium és Középiskolai Kollégium jubileumi évkönyve. 1677–2002. Kőszeg 2002. 4. old.

³ Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fiókleveletára VaML KFL. Kőszeg város tanácsának ülésjegyzőkönyve. Protocolum 1674–1681. I. fol.

Nem lett igaza. A Magyar Királysághoz visszacsatolt, majd 1648-ban szabad királyi várossá emelt Kőszeg a katolikus hitre tért Batthyány-, Nádasdy- és Draskovich-család uradalmi közé szorítva csak néhány évtizedre odázhatta el a nagy fordulatot. Széchenyi György esztergomi érsek hathatós közbenjárására és támogatásával végül 1677. június 5-én létrejött a jezsuita rendház és gimnázium építését szolgáló szerződés.⁴ Am, nem is ez volt az igazi baj. Sokkal inkább az, hogy a korabeli türelmetlenség jegyében ezzel megszűnt a korábbi, községi, protestáns kisgimnázium. 1645-ből még ma is örizzük az iskola rendszabályzatát, a „*Norma Vivendi Studiorum in Schola Ginziana*”-t.⁵ A jezsuita gimnázium alapítása maga alá temette az akkor már évtizedek óta virágzó protestáns kisgimnáziumot. A mai intézet ennek 333 éve alapított gimnáziumnak a jogutódja.

A jezsuita rend a maga nemzetek fölött álló, 1599-ben elfogadott tanulmányi szabályzatát természetesen a katolicizmus szolgálatába állította. A tanítás és a nevelés ebben egyenlő szerepet kapott, és érvényben is maradt 1773-ig. Mint minden ilyen gimnázium, a községi is a humaniorák oktatásának színhelye lett. A szabályzat megkövetelte hat osztály kiépítése Kőszegen 1691–1692. tanévre fejeződött be.⁶ A községi belváros legnagyobb épületét, a rendházat és a gimnáziumot 1680-ban nyitották meg. Fenntartására további érseki alapokat biztosítottak. A tanítás nyelve latin volt, ami akkor mind a közigazgatásban, mind pedig az oktatásban élő nyelvnek számított.

Mindazonáltal a jezsuiták vezették be az iskolákba a vallástant, amely persze a rekatolizációt szolgálta. Sok újdonság jelent meg az iskolák szervezetésben. Az osztályrendszer meghonosítása kétségtelenül az ő érdemük. A tantárgyi és nevelési módszereik is teljességgel megújult. A folytonos gyakorlás és ismétlés nagyot lendített a hatékonyságon. Víták, szónoklatok, iskoladrámák és színelőadások pedig az iskola életszerű ritmusát nyújtották. Jellemző, hogy a nagy igyekezetben elfelejtették a városnak a színház építését bejelenteni, ezért büntetést kaptak.⁷ Hogy színpadot emelhessenek, azt Kőszeg városa mégis engedélyezte.⁸ 1751–1757 között a magyar felvilágosodás irodalmának egyik legnagyobb személyisége, Faludi Ferenc látta el Kőszegen a rektor hivatalát. Már nem volt Kőszegen, amikor előadták a „*Caesar in Aegypto*” („*Cézár Egyiptomban*”) című művét.⁹

A jezsuita oktatási rendszer vezette be a gimnáziumi akadémiát is, amit ma önképzőkörnek nevezünk. Az oktatás és nevelés eszközei között a jezsuita gyakorlat alkalmazta tudatosan elsőként a büntetést és jutalmazást is. Ezeket a célokat az 1741-ben Kőszegen alapított első magyarországi árvaház is magáévá tette, amely lényegében a gimnázium háttérintézménye lett. Persze, ahogy az új intézet beépült a város életébe, osztozott is annak sorában. 1700–1720 között három tűzvész is pusztított a városban. Az utolsó igen nagy károkat okozott a gimnázium épületében is. A tanítás így csak három évvel később folytatódhatott. Érdekes, hogy sem a Thököly-, sem pedig a Rákóczi-szabadságharc helyi történései nem törték meg annyira a tanítás folytonosságát, mint éppen ezek a tüzesetek.

A községi gimnázium jezsuita korszakát tehát nem annyira az állam, hanem az egyház tartotta ellenőrzése alatt. A rend helyi működését a bécsi központú jezsuita rendtartomány irányította. Az 1717-ben készített közös városi és kollégiumi rendszabályt is fel kellett terjeszteni a bécsi provinciálishoz, noha ez a város önkormányzata sérelmére volt.¹⁰ Az összejutások így is elkerülhetetlenek voltak. Olyan esetről is tudunk, hogy csak a Magyar Királyi Helytartótanács közbenjárására sikerült a konfliktust elsimítani.¹¹

A jezsuiták egyre nagyobb szerepvállalására mi sem jellemzőbb, mint hogy ők lettek az új Kálvária-templom építkezésének irányítói, és egyben gondviselői.¹² 1743-ban a rendház utca felőli oldalán

⁴ VaML KFL. *Historia Domus Ginsiensis seu Keuszeög Societatis Jesu 1670–1748*. H. D. Mikrofilmtár. 4. dob. Kőszeg, 1677. jún. 5. 35. old.

⁵ VaML KFL. *Acta Miscellanea*. 1645 körül. Hó és nap nélkül. *Norma vivendi Studiorum in Schola Ginziana*.

⁶ VaML KFL. *A Pannonhalmi Szent Benedek-rend I. Ferenc József Kőzségi Főgimnáziumának iratai. Nomina Praefectorum, Professorum et Discipulorum. Archiepiscopalis Gimnasii Societatis Jesu Ginssi 1689–1777*. fol. n. valamint H. D. 1692. 133. old.

⁷ VaML KFL. *Protocollum*. 1681–1691. Kőszeg, 1682. júl. 24. 45. old.

⁸ VaML KFL. *Protocollum*. 1691–1692. Kőszeg, 1691. júl. 13. 57–58. old.

⁹ VaML KFL. H. D. Mikrofilmtár. 4. dob. 335. old.

¹⁰ VaML KFL. *Protocollum*. 1714–1717. Kőszeg, 1717. nov. 17. 582–583. old.

¹¹ VaML KFL. *Protocollum*. 1750–1752. Kőszeg, 1750. jún. 16., valamint 1750. jún. 30.

¹² *Pacher Donát: A községi gimnázium története. A pannonhalmi Szt. Benedek-rend községi gymnasiumának értesítője az 1804/95. iskolai évről. Kőszeg, 1895. 10–13. old.*

közvetlen belépővel megnyitották a város első egyházi patikáját. Messze földön ismert, barokk berendezése ma az Arany Egyszarvú Patikamúzeum (Jurisics tér 11.) legszebb kincse.¹³

1773-ban, a jezsuita rend feloszlatakor attól kellett félni, hogy Kőszeg elveszti a gimnáziumát. A város a Helytartótanácshoz fordult, hogy megtarhassa az intézetet.¹⁴ A XVIII. századra többségbe került katolikus községi városvezetés felismerte, hogy a katolikus gimnáziumban szövetségesre talált. A szombathelyi premontrei gimnázium megnyitásával (1772), valamint a püskökség felállításával (1777) a megszékhelyben igen komoly vetélytársa akadt.

Mária Terézia a *Ratio Educationis* címet viselő rendeletében az egész magyarországi iskolaügyet állami ellenőrzése alá vette. A rendtelé létrehozott állami tankerületi rendszerben az udvar gróf Niczky Kristófot, a községi intézet volt növendékét nevezte ki a győri és a pécsi tankerület élére. Ennek köszönhető, hogy 1777-ben a *piarista rend* vállalta a községi gimnázium működtetését.¹⁵ A Magyar Királyi Kancellária ragaszkodott ahhoz, hogy a piaristák már az új, állami tanügyi reform szerint tanítsanak. Ugyanakkor ahhoz is, hogy vállalják a feloszlott jezsuita rend háza és templom (a Szent Jakab-templom) vezetését is.¹⁶ A kancellária feltételeit is teljesítették, így az első piarista igazgatót 1777. november 4-én be is iktatták.¹⁷

Az 1777 augusztusában kihirdetett, Codex Teresianus néven emlegetett tanügyi törvénykönyvben az oktatást uralkodói felségjognak és politikumnak nyilvánították.¹⁸ A törvény létrehozta a nemzeti iskola (*schola nationalis*), a három osztályos latin iskola (*schola grammatica*) és a ráépülő két gimnáziumi osztály három osztatú iskolatípusát. A községi nemzeti iskolát Szily János, a szombathelyi egyházmegye első püspöke alapította 1780-ban (ma a Kelcz-Adelfly u. 3.).¹⁹ A piaristák pedig egyesítették a három osztályos latin iskolát a két osztályos gimnáziummal. Így a községi piarista gimnázium öt osztállyal működött tovább. Nagy vívmánynak számított, hogy 1778-ban bevezették a testmozgást.²⁰ A második osztályban pedig a biblia történetek magyarázatánál helyet szorítottak az ország történelme oktatásának is. A hasznosság elvét úgy érvényesítették, hogy tantárggyá emelték a reáliákat, noha a humán tárgyak túlsúlya megmaradt.

A piarista oktatás rendszeresítette a diák-felvigyázókat, továbbfejlesztették a tanulók közti vetélkedőket, a nyilvános vitákat, és rendszeresítették az ünnepélyes versenyvizsgákat is. Megkülönböztetett figyelemmel kísérték a tanári könyvtár és az iskolai szertár állományát és állapotát. Egy fennmaradt jegyzék szerint a községi gimnáziumi könyvtár 1778-ban 1329 kötetet tartalmazott.²¹

II. József átfogó reformjai is a piaristák községi működésére estek. A piarista rend mint tanító rend tovább működhetett, de a katolikus tanulmányi alapot is a Magyar Királyi Kamara kezelésébe utalták. A reformoknak köszönhetően Kőszegen a XVIII. század végén evangélikus magángimnázium is működhetett.²² 1783-ban „királyi községi iskolában” is megszűntették az ájtatosságokat, a jezsuiták kongregációit. Ezek az ájtatos, iskolai társulatok majd csak a bencés korszakban tértek vissza. Az iskolai év kezdetét októbertől november elsejére helyezték át, és rendszeresítették az év végi minősítési rendszert, az iskolai bizonyítványokat. Lehetőség nyílt arra, hogy a gimnázium első és második osztályában korlátozottan megjelenhessenek a polgári és paraszti nem fiai is. A latin helyett a németet tették az oktatás kizárólagos nyelvévé. Nincs mit csodálkozni tehát azon, hogy a községi intézet igazgatója, Piller Celsztin a helyi nemzeti ellenállás egyik vezetője lett. A községi gimnázium egykori növendéke, gr. Sigray Jakab pedig a jakobinus szervezkedés részesévé is vált.²³ Érdemes megemlíteni, hogy a piaristák kezdeményezték az iskolai kirándulások bevezetését is.

¹³ *Szigetváry Ferenc*: Patikamúzeum – Kőszeg. Vas Megyei Múzeumok Katalógusai 83. Szombathely, é. n., osz. n.

¹⁴ VaML KFL. Protocollum. 1770–1778. Kőszeg, 1773. nov. 12. 86. old.

¹⁵ *Bariska*: i. m. 2002. 11. old.

¹⁶ *Pacher*: i. m. 45–46. old.

¹⁷ VaML KFL. Protocollu. 1770–1778. Kőszeg, 1777. nov. 4. 149. p.

¹⁸ *Ratio Educationis*. Előszó. 1. §. Bp. 1981. 17. old.

¹⁹ VaML KFL. Titkos Levéltár 168. sz. Kőszeg, 1780. máj. 31.

²⁰ VaML KFL. Protocollum, 1770–1778. Kőszeg, 1778. jan. 9. 3. p.

²¹ *Pacher*: i. m. 146. old.

²² *Marthon Joseph*: Lexicon trilingue latino-hungarico-germanicum Viennae, 1818. II. köt. 2. old.

²³ *Bariska István*: „Véthet-e az ilyen annyit, hogy meghaljon érte?” Gróf Sigray Jakabról halálának kétszázadik évfordulója múltán. *Vasi Szemle* 1996. 1. sz. 65–85. old.

A Niczky Kristóf főigazgató alá tartozó iskolák 1777. október 17-én közös fegyelmi szabályzatot alkottak.²⁴ Ekkor vezették be a havi háromszori tanári értekezleteket. Ez sokat segített az egységes szemlélet kialakításában. A hiányzó tankönyveket pótolták, jegyzeteket készítettek, gyakran fordítottak is. 1778–1780 között pedig teljesen átépítették a gimnázium épületét, hogy a szükséges öt osztálynak helyet adjanak. Az új iskola homlokzatának kicsinyített mása ma is látható a rendház keleti falába illesztett emléktáblán. A homlokzatot díszítő egykori mellszobrokat a Jurisics Miklós Gimnázium udvarán állították fel. Az 1806. évi második *Ratio Educationis* már felvette a magyar nyelvet is a rendes tantárgyak közé. A tanítást viszont a latinhoz kötötte. A tantárgyak zsúfoltságán inkább a reáliák kárára enyhítettek.²⁵

A piarista rend községi működése 1815-ben lezárult. Érdekes, hogy a gimnázium első osztálya még mindig a Nemzeti Oskolában tanult (ma a Brenner János-ház a Kelcz-Adelffy utcában). Az történelmi tény, hogy a piaristák nagy történelmi kihívások közepette vállalták az oktatást, de az ő érdemük, hogy Kőszegen megmaradt a színvonalas középfokú oktatás.

A *bencés rendet* 1802-ben állították vissza a jogai-ba. 1815-ben pedig beiktatták a községi kollégiumba, annak templomába, iskolájába és tartozékaiba. A *Schola Nationalis*-ban működött első gimnáziumi osztály az iskola szerves része lett. 1817-ben a budai kormányhivatal a bencés kollégium rektora kezébe tette a „*falusi mesteremberek*” vizsgáztatási és hiteles bizonyítvány-kiadási jogát. Afféle iparhatósági jogkör.²⁶

Mínthogy a rendi autonómia is újjászerveződött, visszakapta a rend az iskolafenntartói szerepkörét. A vallásoktatás helyezett szilárd maradt, a latin nyelv tanításában is főleg az életszerűség dominált. A teljesítmény-értékelés jelentőségét mutatja, hogy bevezették a röpdolgozatok (*extemporale*), továbbá a heti és havi dolgozatok gyakorlatát. A bencések tudatosan ápolták a magyarságtudatot. Olyannyira, hogy Bécs a községi bencéseket külön megvádolta azzal, hogy előkészítették a forradalmat.²⁷

Az forradalom és szabadságharc levetése, valamint a neoabszolútizmus: a Bach-rendszer előadta ugyan az 1848-as törvények életbelépését, helyette a tanügy szervezeti reformja címén bevezették a Leo Turn-féle „*Organisationsentwurf*”-ot, az Osztrák Birodalmi összállamiság szervezeti tanügyi szabályzatát.²⁸ Ennek nyomán a községi intézet 1850 és 1908 között 4 osztályos algimnázium lett. Nagy előrelépés volt, hogy átálltak a szaktanári rendszerre, de fájdalmas volt a német nyelvű tanítás kötelezővé tétele.²⁹ A községi bencés atyák mégis a kétnyelvűség gyakorlatát követték. Máskülönben nem tudták volna a tanulókat megtartani. 1862-ben a Helytartótanács a községi intézetet a *részben* németül tanító iskolák közé sorolta.³⁰ Nem tehetett mást: 1879–1880-ban a diákok 66,6%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát.³¹ Azaz a gimnáziumban fordított arány uralkodott, mint a városban. Mínthogy nem jutott elég idő a lényegre, az *Entwurf* haladó szellemű rendelkezései, így a szaktanári rendszer is csak részben valósul meg. 1867. esztendőre azután a magyar oktatási kormányzat is kidolgozta a tanügy polgári átalakítását. Így lett a községi bencés algimnázium reálgimnázium, 1868-tól pedig *kisgimnázium*.

Jurisics Miklós Gimnázium
(Mészáros T. László felvétele)

²⁴ Pacher: i. m. 67. old.

²⁵ Magyar Pedagógiai Lexikon. Bp. 1932. II. rész. 567–568. old.

²⁶ VaML KFL. Protocollum. 1793. Kőszeg, 1793. febr. 28. p.

²⁷ Pacher: i. m. 94. old.

²⁸ Leo Thurn: Entwurf der Organisations der Gymnasien und Realschulen in Österreich. Bariska: i. m. 2002. 16–17. old.

²⁹ Pacher: i. m. 98. old.

³⁰ Pacher: i. m. 104–105. old.

³¹ A pannonhalmi Szent Benedek-rend községi gymnasiumának értesítője az 1879/80. tanévről. Szombathely, 1880. 29. old.

1883-ban megszületett az első, önálló magyar középiskolai törvény is. 1888-ra így a községi gimnáziumban is teljes lett a szaktanári rendszer. 1890-től az egységes rendtartás értelmében szeptember 1-én kezdődött az iskolai év, és rendszerek lettek a módszertani és ellenőrző tanári értekezletek is. Nyilván ennek az új irányítási rendszernek és a helyi igényeknek is köszönhető, hogy Kőszeg városa hosszabb előkészítés után állami segítséggel az algimnázium főgimnáziummá fejlesztése mellett döntött.

A főgimnázium új épületet kívánt. Az Esterházy család erre a célra nagyobb területet engedett engedett át Kőszeg városának. 1907. január 5-én pedig a bencés rend és a város megkötötte az elhíresült tanulmányi szerződését, amelyben a város a tulajdonát képező épület fenntartását, a Szent Benedek-rend pedig a tanításért, a tanárok alkalmazásáért és fizetéséért lett a felelős.³² 1908 júliusára készen állt a Alpár Ignác építész által tervezett községi főgimnázium épülete a mai Hunyadi u. 10. alatt.³³

Sem az I. világháború, sem pedig a Tanácsköztársaság nem tétette el a bencés rendet, hogy feladja eredeti céljait. A két világháború közötti negyedszázad sok tekintetben a bencés oktatásügy legszebb fejezetévé vált, hiszen a hivatalos rangra emelt keresztény-nemzeti nevelés amúgy is a rend alapeszméje volt. Újra alapították a hitbuzgalmi köröket, központi intézkedés rendelte el a leventegyuletet és a cserkészcsapat felállítását. Az Isteni Ige Társaság alapította Szent Imre Missziós házt (ma Park u. 2.), valamint a gróf Mikes János megyéspüspök kezdeményezésére 1930-ban megnyílt új Kelcz-Adelffy r. k. Fiúnevelőintézet (ma Szent Imre herceg u. 9.) növendékei is a gimnáziumba jártak. Az 1929–1930-tól már a községi fő-reálgimnáziumként működő intézet autonómiája 1935-től tovább bővült, de irányítása a Katolikus Középiskolai Főhatóság alá került.

A II. világháború vége Kőszegen 1945. március 29-ére esett, szerencsére a gimnázium épületét nem érte kár. A 6650-1945. sz. M. E. sz. rendelet átalakította az oktatás szerkezetét, s négy év alatt kiépült a 8 osztályos kötelező általános iskolai rendszere. Az utolsó, 8 osztályos gimnáziumi osztály 1951–1952-ben érettségizett Kőszegen.

1948-ig a gimnáziumot még a bencés rend működtette. 1948. augusztus 13-án az 1948/XXXIII. tc. értelmében sor került a községi Szent Benedek-rendi Katolikus I. Ferenc József Gimnázium *államosítására* is. Hivatalosan ekkor vette fel a 1532. évi nagy török ostrom hős vár- és városkapitányra emlékezve a *Jurisch Miklós Gimnázium* nevet.³⁴

Ingatlan- és tárgyi feltételei adva voltak. A bencés tanárok kényszerű távozása után úgyszólván helyi erőkből pótolni tudták a személyi feltételeket. Az ország tanácsosításával (szovjetizálásával) a tanügyigazgatást is a tanácsok és uralkodó kommunista párt ellenőrése alá vonták. Ez a rendszer lényegében 1990-ig állt fenn. Az 1951. évi 14. törvényerejű rendelet alapján az 1953-1954. tanévtől négy reál- és három humán osztályt hoztak létre Kőszegen.³⁵ 1958-ban pedig létrejött a német nemzetiségi tagozat. 1973-ban hosszú időre kimondták a községi középiskola általános gimnáziumi jellegét.³⁶ Az 1962–1963. évben azonban ezt a képzést német nyelvi tagozattá alakították át. 1958–1970 között ugyanakkor létrehozták az 5+1-es rendszeren belül a gimnázium és gyakorlati oktatás modelljét. Ezt a rendszert 1975-től a fakultatív tantárgycsoportos oktatási szisztéma váltotta fel. A beiskolázási körzet meglehetősen nagy volt. A távolról érkező tanulóknak a Dobó Katalin Leánykollégium (az 1930-ban épült új Kelcz-Adelffy Intézet), valamint a Wilhelm Pick Fiúkollégium (a községi Domonkos-rendi Növérök egykori rendháza a Gyöngyös u. 2. sz. alatt) adott otthont. 1977-ben a diákok 57,5%-a e diákotthon lakója volt.³⁷ A diákokat politikai szervezetbe (DISZ, KISZ) tömörítve tartották ellenőrzés alatt az iskolai mozgalmi és művészeti munkát is. 1975-ben kiépült a gimnázium sportkombinátja, és a felújított díszteremben iskolamúzeum nyílt. Az intézet fennállásának 300. évfordulója alkalmából az akkor éppen hetven esztendősen teljes rekonstrukciót hajtottak végre. 1985-ben átadták a Magyarok Világszövetsége által kezdeményezett angol-magyar gimnázium új diákotthonát is.³⁸ Ebben a rendszerben főleg a nyugati emigráns szülők gyermekei tanultak. Az 1980-as évektől pedig beindult a biológiai tagozat is.

³² VaML KFL. Xeroxmásolatok Gyűjteménye. 13/1977. sz. A községi I. Ferenc József Szent Benedek-rendi Főgimnázium iratai. 24/1933. az 1907. jan. 5-i szerződés másolata.

³³ Gy. Lovassy Klára: Megemlékezés Alpár Ignácra. A Jurisch Miklós Gimnázium értesítője 2008–2009. Kőszeg. é. n. 9–20. old.

³⁴ Noha a délszláv nevek átírásának szabálya értelmében a helyes változat Jurisics lenne, a nyugat-magyarországi és osztrák hagyomány értelmében a gimnázium elnevezésében megtartották a „Jurisch” változatot.

³⁵ Bariska: i. m. 2002. 25. old., valamint A községi Jurisch Miklós Gimnázium iratai. JMG ir. 475/1957. sz.

³⁶ JMG ir. 132-10/1973. sz.

³⁷ JMG ir. 10/1977. sz.

³⁸ Preininger Ferenc: Tények és gondolatok Kőszegről. Kőszeg, 2000. 125. old.

A rendszerváltás nagy kihívás volt a községi gimnáziumnak is. Itt nem tűnt célszerűnek a 8 osztályos rendszerre való áttérés. A tanügyirányítás azonban hol Kőszeg Város Önkormányzatához, hol Vas Megye Önkormányzatához rendelte a fenntartást. Az évek során a községi gimnázium kialakította profilját. Így többek között az 5 éves Arany János Tehetséggondozó Programját, a két tanítási nyelvű (magyar-angol) tagozat kínálatát, az angol nyelvű inzentív előkészítővel évfolyammal induló képzést, a 4 éves idegen nyelvi idegenforgalmi-turisztikai oktatást emelt óraszámában, továbbá a biológia-kémiai oktatását ugyancsak emelt óraszámában.³⁹ De rendkívül vonzó az is, hogy 2000-től az iskola bekapcsolódott a Comenius-programba is, amelynek keretén belül az intézet és diákjai kiterjedt nemzetközi kapcsolatok ápolója lettek.

A községi Jurisics Miklós Gimnázium mint a jezsuita, a piarista és a bencés gimnázium jogutódja Vas Megye legrégebbi középiskolája. Olyan tanárok tanítottak itt, mint *Faludi Ferenc* költő, *Fréh Alfonz* botanikus, *Korányi Szavér* metamatikus és fizikus, *Rezek Román* foliózofus, *Rómer Flóris* régész. A növendékek között pedig olyan hírességeket találni, mint *Almásy László* Afrika-kutatót, *Hadik Andrást*, a bécsi haditanács elnökét, *Chernel István* ornitológust, *Csákányi László* színművészt, *Fábchich József* nyelvész, *Jaross István* postatörténészt, *Küttel Dezső* gyógyszerészt, *Lóránt Gyula* olimpiai bajnok labdarúgót, *Németh G. Béla* irodalomtörténészt, *Niczky Kristóf* gróf tanfelügyelőt, *Radvány Mihály* a szombathelyi székesegyház karnagyát, *Rajnis Ferenc* költőt, *Sigray Jakab* gróf jakobinus mártírt, *Szabadvány Ferenc* Széchenyi-díjas vegyész-mérnököt, *Szövényi István* múzeum-igazgatót, *Ujlaki László* színművészt, *Urbán Ernő* író. A mai intézet méltó akar lenni elődeihez,

Dr. Bariska István

Tűzvész Aggtelek faluban

1858. április 20.

Aggtelek Gömör megyéhez tartozott e tragikus időben... Apró település, lakosainak száma 450–500 fő volt. Református temploma, iskolája már akkor megvolt. Az oklevelek tanúsága szerint először az 1295. évben egy határjárás során említik nevét.

1858. április 20-án kora tavaszi reggelre ébredtek az emberek. Erős szélvihar sodort végig a falun. Korai vendégnek vélték, ahogy a szólás is tartja: „reggeli vendég nem hál meg!” A falu lakói igyekeztek az állatokat megetetni, megitatni, majd visszahúzódtak házaikba. A tél soká tartott, nehezen tavaszodott. A reggeli széljárás nagy, elemi erővel tombolt, szinte felkapta, sodorta, ami elé került. A falu végén, a Tóvégben¹ a pásztorházak állottak, szerényen, faravós falazattal,² szalmatetővel. Ezekben laktak a pásztorok családjaikkal: csordás, gulyás, kondás; a juhászok a faluban éltek. Ezen az áprilisi reggelen a pásztorok is bosszankodtak, mert a disznókat már hajtani kellett volna. A szarvasmarhák még ólon voltak, mert a hidegben még nem volt legelő. Azért a kondás mégis elindult hajtani, a csordás meg etetni készült a már türelmetlen villásszarvú – magyarszürke – bikákat.

Régi szokása szerint, kis házacskájából kicsoszogott az öreg csordás is. Otthagyta meleg dikóját,³ és szidta a szelet, mely szinte átfújta öreg csontjait. Szokása szerint elővette miska-pipáját, kereste kosztók-sallangos dohányos zacskóját,⁴ és elővette tűzcsiholó eszközeit: a taplót, kovát és az acélt. De hiába

³⁹ A Jurisics Miklós Gimnázium és Középkolai Kollégium Fevélti Tájékoztatója a 2010/2011. tanévre. Kőszeg, 2010. 7. old.

¹ Tóvég: az ott található tórol kaptá a nevét.

² Faravásos ház: a ház falainak helyére talpfákat vagy talpgerendákat fektettek le. A talpgerendákba vésett csapokba tölgyfaoszlopokat illesztettek, amelyek közét faragott deszkákkal töltötték ki. Az így keletkezett falat kívülről-belülről sárral tapasztották be. A több rétegben (falvastagság 25–28 cm) létrehozott falat fehérre meszelték.

³ Dikó: fából készült könnyű ágy, melynek fekvő része szalmából vagy kukoricaesuhéból csavart kötélből készült. Ágyneműt nem tettek rá, csak durva pokróccal takarták; általában ócska ruha és ujjas szolgált párnául és takaróul.

⁴ Kosztók-sallangos dohányzacskó: a kos herezacskójából készült, pipadohány tárolására szolgáló eszköz. Készítécek a kos herezacskóját úgy szabták ki, hogy rajta hagyták a lábszár- és farkbőr egy darabját is, mely díszítésként, ún. sallangként szolgált.